

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Наталія Кащишин

Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79000 e-mail: ird@franko.lviv.ua

Проаналізовано особливості англо-українського перекладу дипломатичних документів. Особливу увагу звернено на термінологічний аспект дипломатичного перекладу. Розглянуто пріоритетні методи перекладу англійського дипломатичного терміна українською мовою. Досліджено характерні риси терміносистеми дипломатії. Проаналізовано групи термінів, які можуть створювати труднощі під час перекладу. Зроблено акцент на вагомості структурного аналізу термінів, який сприяє вдосконаленню перекладу дипломатичної термінології та полегшує вибір адекватного українського еквівалента відповідного англійського терміна.

Ключові слова: дипломатичний переклад, дипломатичний документ, дипломатичний термін, терміносистема, латинізми, архаїзми, терміни-деривати.

Дипломатичний переклад (ДПП) - одна з тих сфер перекладу, яка не часто досліджується лінгвістами, адже вона торкається маловідомого та досить закритого світу дипломатії. Мета нашої праці - дослідити ключові питання цього езотеричного та надзвичайно складного виду перекладу, зокрема особливостей англійських дипломатичних текстів та визначення пріоритетних шляхів перекладу англійських дипломатичних термінів (ДТР) українською мовою. Актуальність дослідження зумовлено особливою роллю, яку виконує переклад у сфері дипломатії в сучасному міжнародному житті, від якості якого залежить прийняття важливих для країни рішень.

Переклад у сфері дипломатії має власні правила та особливості. Оскільки він здійснюється в посольствах, консульствах та дипломатичних місіях, то вимагає не лише бездоганного знання термінології, дипломатичного такту, глибокої обізнаності з подіями, що відбуваються в міжнародній сфері та політичній, економічній і соціальній сферах власної країни, але й спеціальних методів та професійної техніки.

Події, які відбуваються у світі, спричиняють появу нової спеціальної лексики, в тім числі термінології. Термінологія будь-якої сфери, якої може торкатись дипломатія (культура, економіка, міжнародний бізнес чи політика), постійно збагачується. Цю зміну найкраще демонструють ключові терміни дипломатичних документів (ДД). Як стверджують В. Кремона та Г. Малія, сьогодні в мові дипломатії такі ключові терміни, як *superpowers*, *blocks*, *polarization* втрачають свої позиції. Особливої ваги набувають нові терміни, які позначають нові реалії та проблеми в міжнародному житті, наприклад, *ethnic cleansing*, *money laundering*, *free trade zona* [9, с. 303].

Термінологічний аспект перекладу не є відокремленим від інших сфер перекладу, проте має свої особливості. Як стверджує Е. Г. Пирков, під цим аспектом прийнято розуміти такий переклад, у якому використовується термінологія [7, с. 103]. Дослідження проблеми перекладу термінів знаходимо у працях таких лінгвістів: В. Карабан, В. Коптілов, С. Влахов, С. Флорін, В. Комісаров, А. Коралова, П. Ньюмарк, Л. Венуті та ін. Наше дослідження ґрунтується також і на працях, присвячених вивченню термінів дипломатії, які торкаються питання їхнього перекладу. Це зокрема праці Е. Іссерлін та О. Зарума-Панських.

Через складність питання перекладу ДТР не отримало повного дослідження. Кожен із авторів присвячує увагу одному з аспектів перекладу термінів, розглядаючи терміни у складі граматичних конструкцій, термінів-дериватів, термінів-скорочень та ін. Терміни, які представляють окрему субмову в контексті перекладу рідко стають предметом дослідження в наукових працях. Існує думка, що термін треба перекладати терміном, повним та абсолютним еквівалентом і через це, згідно з авторами С. Влаховим та С. Флорінім, термін відноситься до одиниць, які не створюють труднощів під час перекладу [1, с. 274]. Однак не завжди легко віднайти цей еквівалент, а доволі часто його взагалі немає. Наголосимо, що ДД завжди вимагають найбільшої точності під час перекладу, досягти якої буває складно, тому що ДД окрім власне ДТР містять чимало таких універсальних компонентів, як загальнонаукові терміни, та специфічних елементів, тобто термінів інших, іноді несуміжних галузей.

Дипломатична термінологія англійської мови - це складна та добре структурована система термінологічних одиниць (ТО), характерною рисою якої є постійне збагачення, з одного боку, та величезна кількість архаїзмів та іншомовних асимільованих і неасимільованих запозичень, з іншого. Останній факт ускладнює переклад, адже треба передати не лише зміст, але й стиль документа, його настрій та прагматичне спрямування. Терміносистема (ТРС) дипломатії, яка здебільшого виражає специфічні поняття, що належать до теорії та практики дипломатії, містить також елементи ТРС політики, економіки та юриспруденції, які можуть ускладнювати переклад. Тому вкрай необхідним є ознайомлення з типами термінів, дослідження їхньої структури, функціонування та семантичного потенціалу. Одним із найважливіших є переклад складних термінів і термінів-словосполучень. Звернемось до наступних розвідок з цього питання.

Як стверджував В. Коптілов, переклад складних термінів складається з двох основних етапів: аналітичного та синтетичного. Важливим під час перекладу словосполучень є саме аналітичний етап - переклад окремих його компонентів. А для цього треба правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не лише слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміна [5, с. 85]. Ми поділяємо цю думку та вважаємо, що важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин і визначає порядок та зміст перекладу складного терміна. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудовування компонентів залежно від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанта перекладу складного терміна.

Основні етапи перекладу терміна: з'ясування його значення, що передусім потребує розуміння контексту та переклад цього значення українською мовою. Останній етап значною мірою полягає в пошуку еквівалента. Для того, щоб якомога швидше знайти точний еквівалент терміна, існують певні методи та процедури. Звичайно, кожен перекладач має свій набір методів, що полегшують та підвищують швидкість перекладу. Дослідження дозволило виділити такі базові методи: а) попереднє знайомство з текстом; б) укладання необхідного глосарію; в) додаткове знайомство з явищем, про яке йдеться; г) вивчення ключових термінів; д) дотримання формальності при оформленні документа тощо.

Основною проблемою під час перекладу ДТР є абревіатури, словосполучення та, в меншій мірі, неасимільовані терміни-запозичення. Разом з цим існують й інші проблеми, на які варто звертати увагу.

У процесі цього дослідження ми виділили групи термінів та інших мовних одиниць, які під час перекладу українською мовою можуть викликати певні труднощі:

1. Терміни, які мають два синонімічні варіанти перекладу: *preliminary* - *попередній* і *прелімінарний*, *preamble* - *преамбула*, або *вступна частина*, *ratification* - *ратифікація*, або *підтвердження*.

2. Архаїзми, вживання яких характерне для стилю англійських ДД та які не завжди відтворюються в українському варіанті, оскільки українські ДД не вимагають настільки високого стилю: *per se* - *читати*, *forthwith* - *одразу*, *inquire* - *з'ясувати*.

3. Велика кількість абревіатур, акронімів, ініціальних скорочень, які спочатку треба розшифрувати. Ними передаються географічні назви, назви геополітичних організацій, політичних партій та ін. Ці терміни є відносно вільними від контексту і найчастіше їхні еквіваленти можна знайти у словниках, однак за їхньої відсутності, їх транскрибують, або транслітерують: *UNESCO* - *ЮНЕСКО*, *Interpol* - *Інтерпол*.

4. Латинізми як частина термінологічного виразу також становлять інтерес для перекладачів: *ex officio member of the Chamber* - *член палати за посадою*, *meeting in camera* - *засідання при закритих дверях, таємне засідання*, та ін. Специфічним є те, що латинські та англійські елементи перекладають окремо і нерідко під час переходу в український текст транскрибують: *to be declared non-grata* - *проголосити когось нон-грата*.

5. Латинізми і галліцизми, що утворюють один вираз без вживання англійського терміна, вимагають детального з'ясування. Найчастіше їх перекладають за допомогою описового еквівалента: *charge d'affairs ad interim - the counselor or secretary of an embassy or legation who automatically assumes charge of a diplomatic mission in the temporary absence of an ambassador or minister* - *тимчасовий повірений у справах*.

6. Фальшиві друзі перекладача, тобто терміни, що мають інше, відмінне від загальноприйнятого значення: *whereas* - означає *having regard to*, а у мові дипломатії отримує значення: *taking into consideration* (беручи до уваги); *protocol* - *an official document - rules in international relations that define the order of implementation of different diplomatic acts or actions* (правила дипломатичного етикету).

7. Особливої уваги під час перекладу вимагають дискурсні маркери (*first, next, besides, in addition, nearly, entirely, indeed, obviously, however, unfortunately, wonderful, really*), одиниці, що володіють швидше не функціональним, а прагматичним потенціалом, мають тексто-формуючу функцію та відображають стилістичні особливості документів. Їх перекладають, застосовуючи перекладацькі трансформації, зокрема лексичні заміни.

8. Достатньо складними під час перекладу є полісемантичні терміни. Щодо субмови дипломатії, то навіть такі часто вживані терміни як *state, diplomacy, digest, party* мають різні значення, які доводиться враховувати під час перекладу. Звернімо увагу, що, наприклад, термін *State*, який найчастіше перекладається як *держава*, у контексті реалій США та деяких інших країн може також мати значення *штат*. У конвенціях, договорах та угодах часто використовується термін *Party*, що тут має значення *сторона, уряд країни, що підписує документ*.

Дослідження англо-українського перекладу ДТР дозволяє зробити висновок про вагомість структурного аналізу термінів. Здатність розпізнавати структурні типи термінів дає змогу перекладачеві вибрати адекватний еквівалент, який відповідає мовним нормам. У цьому контексті звертаємо увагу на переклад термінів-дериватів. Серед них вважаємо за доцільне виділити терміни, утворені префіксальним способом. Подаємо перелік найбільш продуктивних префіксів англійських ДТР та їхній переклад. Зауважимо, що будучи найчастотнішими термінами англійських ДД, подані лексеми функціонують не лише в дипломатичній субмові:

- аП- (все-, найвищий ступінь якості): *all-American* (все американський), *all-powerful* (найпотужніший), *all-European* (всеевропейський);
- бі- (дво-): *bilateral* (двосторонній), *bipartisan* (двонартийний), *bipartite* (двосторонній);
- то- (спів-): *co-belligerent* (союзник), *co-guarantor* (когарант), *cofounder* (співзасновник), *co-owner* (співвласник);
- counter- (анти-, проти-, контр-): *counter-examination* (контрекспертиза), *counterforce* (контрсила), *countermeasure* (контрзахід), *counterattack* (контратака);
- СТoss- (між-): *cross-bencher* (незалежний член парламенту), *crosscurrent* (суперечлива тенденція), *cross-over* (що перейшов у іншу партію), *crosscultural* (міжкультурний), *cross-segmental* (міжпрошарковий);
- dis- (дис-): *discrimination* (дискримінація), *dislocation* (дислокація); (не-): *disparity* (нерівність), *diseconomy* (неекономічність); (роз-): *disembody* (розформовувати), *disarmament* (роззброювати), *disband* (розпускати);
- ex- (колишній, екс-): *ex-serviceman* (колишній військовослужбовець), *ex-deputy* (колишній депутат), *ex-president* (екс-президент);
- mis- (неправильний, хибний): *misrule* (погано керувати), *misallocation* (нераціональне використання), *misdate* (вказати неправильну дату), *mistrust* (недовіра), *misoperation* (хибне спрацювання), *miscalculation* (неправильний розрахунок); (дез-): *misinformation* (дезінформація);
- multi- (багато-): *multilateral* (багатосторонній), *multifunctional* (багатофункціональний), *multipartite* (багатосторонній), *multipurpose* (багатоцільовий);
- un- (роз-): *unarm* (роззброювати), *unbalance* (розбалансовувати); (де): *unblocking* (деблокування); (не-): *undemocratic* (недемократичний); *unaccredited* (неофіційний), *unallied* (що не має союзника), *unconstitutional* (неконституційний); (анти-): *un-American* - антиамериканський.

Беручи до уваги особливості ДТР, та на основі загальних засад перекладу термінів ми пропонуємо пріоритетні методи перекладу ТО саме ДД:

- Переклад за допомогою усталеного еквівалента: *note of understanding* - меморандум про домовленість, *aide-memoire* - пам'ятка записки, *dispatches* - дипломатична кореспонденція.

- Калькування - відображення не звуку, а комбінаторної структури слова або виразу, коли компоненти слів (морфеми), або фраз (лексеми) перекладають відповідними мовними елементами: *diplomatic circle* - дипломатичні кола, *buffer state* - буферна держава, *note of warning* - нота попередження, *shadow cabinet* - тіньовий кабінет.

- Транслітерація: *attaché* - аташе, *consul* - консул, *congressman* - конгресмен.

- Транскрипція: *alternate* - альтернат, *impeachment* - імпічмент.
- Описовий еквівалент: *concordat* - договір між папою і керівництвом держави, *internuncio* - посланник Ватикану, *exequatur* - посвідчення, видане іноземному консулу про визнання його повноважень;

У процесі перекладу ці методи можуть поєднуватись. Дослідження дозволило виявити, що найоптимальнішою методикою перекладу ДТР є переклад за допомогою лексичного еквівалента, зафіксованого за певною перекладацькою мікроодиницею з мінімальною залежністю від контексту. Якщо термін не має відповідного еквіваленту в мові перекладу, варто використовувати техніку транскрибування, калькування, або переклад за допомогою загальнозживаного слова, яке за таких умов термінологізується та набуває статусу терміна.

Отже, у процесі дослідження визначено основні риси ДТЛ та проаналізовано його специфіку. З'ясовано, що переклад складних ДТР складається з двох етапів: аналітичного та синтетичного. Важливу роль відведено саме аналітичному етапу: з'ясування та переклад окремих компонентів скорочених лексичних одиниць, термінологічних словосполучень, складних термінів, неасимільованих термінів-запозичень. Варто наголосити на необхідності розуміння структурних типів англійських ДТР під час перекладу. Дослідження дозволило з'ясувати, що загалом ДТР мають такі ж шляхи перекладу українською мовою, як і терміни інших галузей, проте пріоритетними способами такого перекладу є переклад за допомогою усталеного еквівалента, калькування, транслітерація, транскрибування, використання описового еквівалента. Наголосимо, що переклад у сфері дипломатії приносить велику моральну винагороду, адже кожен перекладач відчуває, що робить свій власний внесок у творення історії.

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. - М. : Высш. шк., 1986. - 416 с. 2. Зарума-Панських О. Р. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні і дискурсні особливості: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. Р. Зарума-Панських. - Львів, 2001. - 19 с. 3. Иссерлин Е. М. Лексика и фразеология современных дипломатических документов / Е. М. Иссерлин. - Москва : Моск. полиграф. ин-та, 1966. - 15 с. 4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. - Вінниця : Нова книга, 2002. - 564 с. 5. Коптілов В. Теорія і практика перекладу / В. Коптілов. - К., 2003. - 185 с. 6. Пырков Е. Г. Коммуникативные аспекты перевода и терминология (методическое пособие) / Е. Г. Пырков. - М., 1992, - 127 с. 7. Cremona V. A. Interpretation and Diplomacy / V. A. Cremona, H. Mallia. // Language and Diplomacy. - Malta : DiploProjects, 2001. - P. 301305. 8. Komissarov V. N. Manual of Translation from English into Russian / V N. Komissarov, A. L. Korolova. - Moscow : Vyssaja Skola, 1990. - 320 p. 9. Newmark P. About translation / P. Newmark. - Clevedon, Multilingual Matters, 1991. - 184 p. 10. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation / L. Venuti. - London, N.Y. : Routledge, 1995. - 353 p.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Наталія Кашишин

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко, (ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Проанализированы особенности англо-украинского перевода дипломатических документов. Особое внимание уделено терминологическому аспекту дипломатического перевода. Рассмотрены приоритетные методы перевода английского дипломатического термина на украинский язык. Изучены характерные свойства терминологической системы дипломатии. Проанализированы группы терминов, которые могут вызывать трудности во время перевода. Сделан акцент на значимости структурного анализа терминов, который способствует усовершенствованию перевода дипломатической терминологии и облегчает выбор адекватного украинского эквивалента соответственного английского термина.

Ключевые слова: дипломатический перевод, дипломатический документ, дипломатический термин, терминологическая система, латинизмы, архаизмы, термины-дериваты.

THE PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF ENGLISH

DIPLOMATIC TERMS INTO UKRAINIAN

Nataliya Kashchyshyn

Ivan Franko National University of Lviv 1, Universytetska St., Lviv, 79000 e-mail: ird@franko.lviv.ua

The present paper focuses on the peculiarities of the lexical structure of diplomatic documents in English and sheds some light on the main difficulties of their rendition into Ukrainian. The problems of translation difficulties and search for optimal equivalence have been also considered.

Key words: diplomatic translation, diplomatic document, diplomatic term, terminological system, Latinisms, archaisms, derivative terms.

Стаття надійшла до редколегії 20.01.2011 р.

Статтю прийнято до друку 10.10.2011 р.